

Бутенко Л. Л. Функції неявного знання у процесі методологічної підготовки магістрантів та аспірантів педагогічних спеціальностей. *Людина та соціум : сучасні проблеми взаємодії (психологічні та педагогічні аспекти)* : зб. тез наук. робіт учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 23 – 24 верес. 2016 р.). Львів : ГО „Львівська педагогічна спільнота”, 2016. С. 129 – 132.

Бутенко Л.Л.

доцент кафедри педагогіки

*ДЗ „Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка”*

м. Старобільськ, Україна

ФУНКЦІ НЕЯВНОГО ЗНАННЯ У ПРОЦЕСІ МЕТОДОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРАНТІВ ТА АСПІРАНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Перехід вищої освіти України на трирівневу систему підготовки фахівців зумовлює особливу увагу до змістовних та технологічних складників професійного становлення магістрантів та аспірантів у цілому та їхньої методологічної підготовки зокрема. Для кваліфікаційних рівнів підготовки педагогічних та науково-педагогічних працівників магістр та доктор наук Національною рамкою кваліфікації передбачено інтегральну компетентність та відповідні знання та уміння, які безпосередньо репрезентують певний рівень методологічної підготовки майбутніх освітян. Так, йдеться про „здатність розв’язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики” (рівень магістра), „здатність визначати та розв’язувати соціально значущі системні проблеми у певній галузі діяльності, які є ключовими для забезпечення стійкого розвитку та вимагають створення нових системоутворювальних знань і прогресивних технологій” (рівень доктора наук) [4]. Варто наголосити, що така спрямованість дескрипторів зумовлює необхідність вдосконалення змісту, форм та методів

саме методологічної підготовки суб'єктів освітнього простору. Одним із чинників, що забезпечують успішність відзначеної підготовки, є урахування неявного знання майбутніх науково-педагогічних працівників.

Концепція неявного знання була розроблена М. Полані (M. Polanyi) та уперше репрезентована в його книзі „Особистісне знання” у 1958 р. [3]. М. Полані виокремлював два типи знання – знання артикульоване, явне, яке представлено у мові, поняттях, судженнях, та знання неартикульоване, імпліцитне, що міститься латентним чином у схемах сприйняття, практичній майстерності, мистецтвах тощо. Неявне знання – особистісне, тобто пов'язано із індивідуально-психологічними особливостями людини, практичним досвідом її життєдіяльності. Квінтесенцією концепції особистісного знання М. Полані можна вважати такі судження: „ми знаємо більше, ніж здатні висловити”, „ми живемо в цьому (неявному, особистісному) знанні, як в одязі з власної шкіри” [3, с. 101].

У межах концепції практичного інтелекту розглядав проблему неявного знання Р. Стернберг. У сучасному філософському дискурсі неявне знання досліджують В. Аршинов, Д. Дубровський, Л. Дротянко, В. Лекторський, М. Мельничук, Л. Мікешина та ін., теоретичні положення яких мають особливе значення у контексті методології наукового пізнання, розвитку наукових шкіл, становлення особистості вченого.

У дослідженні Г. Старікової виокремлено такі типи неявного знання: „констатувальні”, або „фактологічні” неявні знання, що включають імпліцитні знання про факти, явища, об'єкти і процеси, та „дійові”, або „функціональні” неявні знання, що включають знання про способи, методи і прийоми дій, у тому числі й пізнавальних” [5].

У процесі методологічної підготовки магістрантів та аспірантів педагогічних спеціальностей особливого значення набуває концептуальне положення М. Полані щодо ролі неявного знання саме у науковому пізнанні, виборі дослідницьких стратегій. С. Котоміна наголошує, що „постпозитивістська філософія науки, яка поставила проблему розмаїття типів

та форм раціональності, відносності та розмитості її меж, призводить до визнання неявного знання як елемента, що внутрішньо притаманний будь-якому пізнавальному процесу” [2, с. 8].

Згідно принципу додатковості у науковому пізнанні (Н. Бор) неявне знання виступає зв'язуючою ланкою між суб'єктивними та об'єктивними аспектами знання, зумовлює перебудову структурних зв'язків в особистісному знанні, дозволяє суб'єкту наукового пізнання активно пристосовуватися до навколишнього світу, що стрімко змінюється, успішно продукувати нове знання.

Концепція неявного знання, ідея М. Полані щодо особистісної участі (*personal participation*) ученого в установленні знання співвідноситься із основними положеннями сучасних теорій постнекласичного типу наукової раціональності, які проголошують особливу роль суб'єкта пізнання, його ціннісних установок, відповідальності за результати наукового прогресу. Варто відзначити ідею щодо інтелектуальної пристрасності (*intellectual passions*) вченого [3, с. 193-252], згідно якої особливе значення має емоційний чинник процесу наукового пізнання, інтуїція та осяяння, впевненість науковця у досягненні своєї мети.

Понятійно-термінологічний апарат дослідження проблеми неявного знання у методологічній підготовці магістрантів та аспірантів педагогічних спеціальностей включає такі поняття, як „особистісне знання”, „імпліцитне знання”, „апріорне знання”, „фонове знання”, „латентне знання”, „некодифіковане знання”, „неявна педагогічна реальність”, „прихована програма” (*Hidden curriculum*). Залучення майбутніх науково-педагогічних працівників в активну науково-пізнавальну діяльність має відбуватися з урахуванням того, що наукові теорії містять неявні елементи, що відображають „спосіб бачення” (Т. Кун), „концептуальні установки” (Я. Хинтиikka), „глибинні тематичні структури” (Дж. Холтон), що зумовлюють формування наукової картини світу та стилю наукового мислення.

У процесі методологічної підготовки магістрантів та аспірантів педагогічних спеціальностей неявне знання виконує такі основні функції: ціннісно-орієнтувальна, регулятивна, символічно-репрезентативна, селективна.

Ціннісно-орієнтувальна функція неявного знання пов'язана із світоглядними установками особистості, впливом певних філософських позицій дослідника, які можуть не усвідомлюватися, але справляють суттєвий вплив на перебіг усіх етапів наукового пошуку.

Регулятивна функція неявного знання зумовлює вибір стратегії дослідницького пошуку, інтерпретативної схеми на основі минулого досвіду науково-пізнавальної діяльності. Неявне знання впливає на особливості сприйняття явищ та процесів дійсності, що досліджуються, оскільки саме сформована інтерпретативна схема зумовлює вибірковість сприйняття. На етапі експериментального дослідження інструментальні, практично-дійові неявні знання значною мірою опосередковують стратегії, методи та прийоми здійснення експерименту.

Символічно-репрезентативна функція неявного знання пов'язана із значущістю контексту, символу та метафори, які слугують важливими „мовними засобами, що об'єктивують та раціоналізують неявне знання”, сприяють виведенню прихованого рівня знань на зовнішній, вербалізований рівень, доступний розумінню та комунікації [2, с. 15]. Неявне знання впливає на вибір відповідних прецедентів наукової інтерпретації, що, як правило, безпосередньо пов'язано із впливом конкретної наукової школи, особистості конкретного вченого або групи вчених, науковий доробок яких становить основу методологічної, теоретичної підготовки молодого науковця.

Селективна функція неявного знання пов'язана із установками та емоційно-мотиваційними чинниками дослідника, що виявляються вже на стадії проблематизації та, далі, під час інкубації та інсайту як етапів наукового пошуку. Неявне знання впливає на референцію наукових знань, особливості сприйняття об'єкту дослідження, виокремлення в ньому необхідних характеристик для подальшого вивчення (Ж. Загідуллін) [1, с. 119], на

специфіку інтерпретації науковцями тих чи інших теорій, концепцій. Абсолютно слушною є позиція А. Юрєвича, який відзначає, що „будь-яка теорія включає множину неявних смислів та імпліцитних тверджень, розуміння яких завжди індивідуальне та здійснюється на рівні особистісного знання, що й породжує головну причину розходження смислових полів при сприйнятті теорій” [6, с. 149].

Таким чином, у процесі методологічної підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників – магістрантів та аспірантів педагогічних спеціальностей – необхідно враховувати сутнісні та функційні ознаки особистісно-індивідуального комплексу неявного знання, його синергійної складності та багатовимірності, його міждисциплінарний та трансдисциплінарний характер.

Література

1. Загидуллин Ж. К. Роль неявного знания в подготовке ученого / Ж. К. Загидуллин // Высшее образование в России. – 2012. – № 12. – С. 118 – 124.
2. Котомина Е. В. Концепции неявного знания в современной философии науки : автореф. дис. ... канд. философ. наук : спец. 09.00.08 „Философия науки и техники” / Е. В. Котомина. – М., 2009. – 16 с.
3. Полани М. Личностное знание / М. Полани; пер. с англ. М. Б. Гнедовского, Н. М. Смирновой, Б. А. Старостина. – М. : Прогресс, 1985. – 344 с.
4. Постанова „Про затвердження національної рамки кваліфікацій” – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show>.
5. Старікова Г. Г. Природа та гносеологічні функції неявного особистісного знання : автореф. дис.. ... канд. філософ. наук : спец. 09.00.01 „Онтологія, гносеологія, феноменологія” / Г. Г. Старікова. – Х., 2001. – 16 с.

6. Юревич А. В. Психология и методология / А. В. Юревич. – М. : Изд-во
„Институт психологии РАН”, 2005. – 312 с.